

s umjetnošću na razini pokretnih, odnosno kinematografskih slika.

Djelo je interdisciplinarno jer obrađuje do sada netematizirani problem odnosa Platona i kinematografije. Tema knjige je svakako aktualna, a to je povezivanje filozofije, u ovom slučaju Platonove, s jednim novim područjem umjetnosti, kinematografijom. Stoga je knjiga dobrodošla kako profesionalnim filozofima, teoretičarima umjetnosti, posebno filmske, tako i studentima grčke filozofije, umjetnosti, ali i svima koji žele ozbiljnije ući u proučavanje filozofijskih tema na interdisciplinaran način.

Stipe Kutleša

Tadija Milikić i Stanko Perica, *Migrant-sko pitanje u svjetlu kršćanskoga nauka i djelovanja: The Migrant Issue in Light of Christian Teachings and Action*. Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove i Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Zagreb, 2024.

Pred nama je knjiga koja obrađuje vrlo suvremenu problematiku. Bavi se, naime, migrantskim pitanjem. Što su migracije? Prevodeći tu riječ s latinskoga (*migrare, migratio*) na hrvatski jezik imamo izraze: *seliti se, seljenje, seoba, preseljenje* u najopćenitijem smislu, pogotovo ako je riječ o dobrovoljnom selilaštvu. No često pojedinci, skupine i veliki dijelovi nekih naroda to čine pod pritiskom zbog raznih razloga (političkih, ekonomskih, ideoloških) pa treba reći da je to *izbjeglištvo (izbjeglice), bijeg* iz loše u bolju stvarnost. A najteži oblik takvoga prisilnoga “pokreta” (gibanja) ljudi je progon (*progonstvo, prognanici, prognati*).

Pojava migracije postoji od najstarijih vremena. Ona je i u Bibliji jedna od važnih tema u povijesti izabranoga naroda: selilaštvo, biti došljak, pridošlica, stranac, izbjeglica, prognanik. Izabrani

je narod stalno u seobama, o čemu napose govori biblijsko Petoknjižje. Koji je smisao i cilj svih tih migracija? Smiraj u obećanoj zemlji. Egipatsko sužanjstvo i progonstvo u Babilon bitno određuju identitet izabranoga naroda. U nekim novozavjetnim poslanicama govori se da su kršćani — novi izabrani narod — u raseljeništvu, tj. da još nisu u pravoj domovini. Mi smo na putu prema vječnosti: ovdje nam nije konačno boravište, jer smo na zemlji “stranci” i “pridošlice”. Ta nas stvarnost kao ljude i vjernike bitno obilježava te je zato govor o njoj itekako aktualan. Pogotovo kad svakodnevno čujemo, vidimo i osobno saznavamo i doživljavamo susrete s ljudima koji su selioci zbog najrazličitijih razloga.

Tim uvodnim mislima želimo uvesti u važnu knjigu koja obrađuje problematiku migracija. Autori su joj dvojica isusovaca: patri Tadija Milikić i Stanko Perica. Prvi je profesor moralne teologije na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove i Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu te urednik časopisa *Obnovljeni Život*, a drugi je voditelj Isusovačke službe za izbjeglice (Jesuit Refugee Service, JRS) u jugoistočnoj Europi. Obojica su, dakle, mjerodavni obraditi tu važnu, osjetljivu i vrlo suvremenu temu.

Knjiga je pisana dvojezično. Prvo, četvrto i peto poglavlje na hrvatskom su jeziku, drugo i treće na engleskom. Na oba jezika pisani su *Predgovor (Foreword)* Nike Bilića SJ, *Uvod (Introduction)*, *Zaključak (Conclusion)*, *Pogovor (Afterword)* Alberta Aresa SJ i *Kazalo nazivlja (Index of Terms)*. Sustavnost knjige dokazuju vrlo pregledne studije s jasnim podnaslovima, uvodima i zaključcima. *Predgovor* i *Pogovor*, koje su napisali drugi autori (Bilić i Ares), također naglašavaju važnost obrađene tematike. Već sama činjenica da su pisci knjige htjeli pisati tekstove na hrvatskom i engleskom jeziku ukazuje na

opravdanu želju da djelo bude dostupno i u međunarodnim krugovima. Nastojali su iz hrvatskoga vidokruga približiti velik problem migracija ne samo našim, nego i stranim čitateljima.

Problematika migracije obrađena je iz perspektive kršćanskoga nauka i djelovanja. Iako su pisci studija u ovoj knjizi dva autora, ipak se iz nekih naznaka u *Uvodu*, zatim iz njihova sadržaja i unutarnje analize, može doći do određenih zaključaka s obzirom na autorstvo. Neke su tekstove pisali zajednički, a kod drugih prevladava jedan ili drugi autor.

Prvo poglavlje (*Globalni i lokalni moralno-teološki izazovi na početku 21. stoljeća*) donosi uvid u globalne i lokalne moralno-teološke izazove našega stoljeća, pa se iz toga i takvoga širega vidokruga razmatra pitanje migracija i migranata. Poglavlje se oslanja na središnje teme *Prve međukulturne konferencije o katoličkoj moralnoj teologiji* održane u Padovi 2006. godine, o čemu je Milikić objavio opširan prikaz prije mnogo godina u časopisu *Obnovljeni Život* (*Može li teološki moral zanemariti govor o Bogu?*, 2006). Na tom skupu bili su ponudeni uvidi u globalne i lokalne moralno-teološke izazove na početku 21. stoljeća kao što su: globalizacija, pluralizam, dijalog, bioetika, ljudska prava, ekonomski i međunarodni odnosi, problem siromaštva i socijalne nejednakosti.

U drugom i trećem poglavlju (*The appeal to universal fraternity in the encyclical Fratelli tutti: Migrants and migration in light of universal fraternity*) autori se usmjeravaju na moralno-teološki nauk crkvenoga učiteljstva o migrantskom pitanju na temelju socijalne enciklike pape Franje *Fratelli tutti*.

Drugo poglavlje nudi kršćansko razumijevanje teme o migrantskom pitanju. Temelj ovoga promišljanja autori nalaze u spomenutoj enciklici *Fratelli tutti*. Govor je o moralno-teološkom

učenju o kršćanskom pozivu na sveopće bratstvo, koje ističe papa Franjo, a to je širi okvir za razmatranje problema migracije i migranata. Riječ je o ideji o sveopćem bratstvu, dostojanstvu ljudske osobe, ideji o ljubavi prijateljstva, zatim ideji integralnoga razvoja ljudske osobe, kreposti pravednosti i općega dobra i dr. Božanski poziv na opće bratstvo u punini je objavljen u osobi, životu, djelu i nauku Isusa Krista. To je zapravo i najbolji okvir i polazište za ispravno razumijevanje migrantske problematike. To je poglavlje istoimeno predavanje naših autora, koje su izložili na jednom znanstvenom skupu o socijalnom nauku Crkve (Split, 2022.). Objavljen je i zbornik toga skupa (ondje hrvatski, ovdje engleski).

U trećem poglavlju ove knjige obrađuje se četvrta glava enciklike *Fratelli tutti: Srce otvoreno čitavomu svijetu*. Tekst je preuzet iz zbornika *Fratelli tutti: Poziv na socijalno prijateljstvo i sveopće bratstvo* (2022., ondje hrvatski, ovdje engleski). Predočuje se moralno-teološki nauk pape Franje o univerzalnoj dimenziji bratske ljubavi, upravo pod vidom migrantskoga pitanja i sveopćega bratstva. Drugi dio poglavlja donosi statistički uvid u brojnost i rasprostranjenost migrantskih kretanja. Ona su predstavljena kao obrazac i ishodišna točka budućnosti svijeta.

Četvrto poglavlje (*Migrantsko pitanje i Družba Isusova*) ukazuje na kreativnu vjernost izvornoj karizmi Družbe Isusove, napose s obzirom na Isusovačku službu za izbjeglice. Rad Družbe Isusove s migrantima ovdje je stavljen u širi okvir djelovanja Katoličke crkve, osobito njezinu shvaćanju prisutnosti u suvremenom svijetu, kako je to zacrtao Drugi vatikanski sabor. U skladu s koncilskim naukom isusovački red usmjeruje svoje djelovanje, usredotočen na “znakove vremena”, među kojima se ističe migrantska problematika. Tu se napose

ističe lik i djelo p. Pedra Arrupea, isusovačkoga generala koji je provodio posaborsku obnovu Družbe Isusove. U ovom je poglavlju prikazan isusovački apostolat s migrantima koji je započeo p. Arrupe. Analizirana je njegova motivacija za osnivanje Isusovačke službe za izbjeglice, koja je predstavljena kao kreativna vjernost Družbe Isusove koncilskoj obnovi, kao i u kontekstu povijesnoga razvoja vlastite isusovačke karizme. Tekst ovoga poglavlja nije ranije objavljen.

U petom poglavlju (*Hrvatska i nove migracije u svjetlu i sjeni europskih politika*) riječ je o migrantskoj politici Hrvatske, odnosno o njezinu odgovoru na pitanje migracija i migranata u sklopu europskih politika. Hrvatska je u velikoj mjeri u ovisnosti o onom što se događa na globalnoj razini. Zemljopisni smještaj naše domovine, njezina demografska problematika i gospodarski izazovi stavljaju nas s obzirom na migracije u poseban položaj. Ovdje su analizirane osnovne dimenzije hrvatskoga i europskoga odgovora na migrantsko pitanje. Važno je da se Hrvatska postavlja u skladu s najvišim civilizacijskim standardima. Pritom valja imati na umu poštovanje ljudskih prava i postupanje koje je moralno opravdano. Poglavlje je napisano na temelju predavanja *Hrvatsko iskustvo s novim migracijama*, izloženo na VI. Hrvatskom socijalnom tjednu (2021. godine). Tema je ovdje obrađena sustavnije, te strukturno i sadržajno na drugačiji način nego u samom predavanju.

Autori ovoga djela uobličili su tekstove na razne načine: jedne su preuzeli iz ranijih časopisa ili knjiga, prilagođujući i ažurirajući ih za ovu priliku; druge su napisali na temelju predavanja koja su održali na znanstvenim skupovima; treće su sastavili kao posve nove. Na temelju pet studija dali su zaokruženu i zanimljivu sliku problematike o mi-

gracijama i migrantima u naše vrijeme. Kao u koncentričnim krugovima redaju se studije pred čitateljem. Počeli su od širokih temelja katoličkoga moralnoga nauka, zatim su se usredotočili na socijalno učenje Crkve, zadržali se na isusovačkom institucionalnom djelovanju s obzirom na migrantsko pitanje (JRS) te konačno dali pogled na dotične probleme u Hrvatskoj i iz hrvatske perspektive. Hrvatska je narodna stvarnost itekako obilježena najrazličitijim oblicima selilaštva, pa to iskustvo može bolje osvijetliti obrađivanu problematiku: srednjeevropska seljenja zbog ratnih zbivanja, izbjeglištvo pred Osmanlijama, ekonomsko-političke emigracije u 20. stoljeću, tragedija hrvatskoga naroda u Drugom svjetskom ratu i osobito nakon njega, progonstvo velikoga dijela našega stanovništva u vrijeme Domovinskoga rata, iskustvo pomaganja stotinama tisuća prognanih pripadnika ostalih naroda prigodom raspada bivše države. Zaista o tom imamo što progovoriti i ponuditi drugima.

Tadija Milikić i Stanko Perica osvijetlili su ovom knjigom vrlo teško pitanje migracija u današnjem svijetu i ponudili zainteresiranim bogat sadržaj. Na prikladan su način aktualizirali jedan od načina ostvarenja evangeoske poruke: ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Knjiga će naći siguran put prema čitateljima koje zanima ta problematika. Pisana je znanstveno i stručno, ali prihvatljivim stilom također za širu publiku.

Marijan Steiner